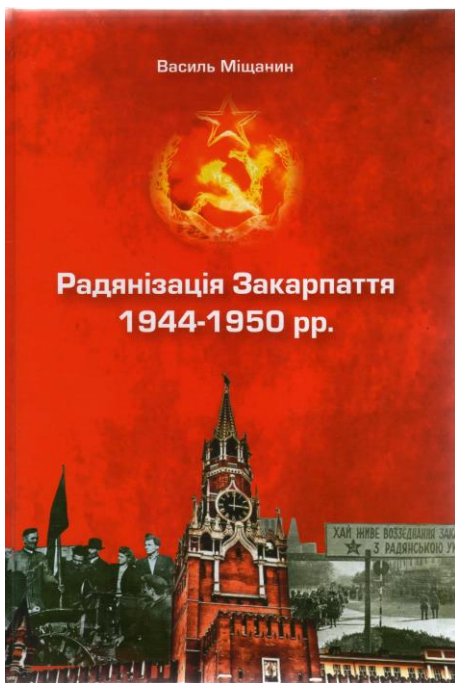

ГРУНТОВНЕ ВИДАННЯ ПРО РАДЯНІЗАЦІЮ ЗАКАРПАТТЯ (recenzja)

доц. Юрій Данилець, кандидат исторических наук, PhD.

Міщанин Василь. Радянiзацiя Закарпаття 1944-1950 рр.: Монографiя. – Ужгород: РiК-У, 2018. – 644 с.: фото.

Нещодавно в Ужгороді вийшло нове монографічне дослідження кандидата історичних наук, доцента кафедри історії України Василя Міщанина, що присвячено радянiзацiйним процесам на Закарпатті після Другої світової війни. Відзначимо, що Закарпаття найпізніше з поміж українських областей відчуло на собі всі переваги «радянського способу життя». Подібні процеси, що-правда у полегшеному варіанті, після війни відчули на собі і так звані країни «соціалістичного табору». Під терміном «радянiзацiя» автор розуміє феномен квазілегі-

тимного запровадження специфічного соціалістичного ладу (з тоталітарним режимом в осереді, з певним способом життя, свідомістю, ідеологією, системою управління, економікою, соціальною структурою) в конкретному регіоні, що базувалося на застосуванні масового терору і псевдодемократичних інструментів під монопартійним диктатом.

Монографія хронологічно обмежується періодом від жовтня 1944 р., коли Закарпаття було очищено від угорських і німецьких

загарбників, і до грудня 1950 р., коли у краї остаточно утвердився радянський лад. Автор пропонує власну періодизацію цього процесу, розділяючи радянізацію Закарпаття на два етапи. Перший етап – превентивний (1944-1945 рр.), реалізовувався Народною Радою Закарпатської України, під жорстким контролем військового керівництва Червоної армії. Другий етап – (1946-1950 рр.) – тотальна радянізація краю як адміністративної одиниці в рамках УРСР.

Рецензоване дослідження виконувалося в рамках наукової проблематики кафедри історії України історичного факультету Ужгородського національного університету. Відповідальним редактором виступив завідувач згаданої кафедри доктор історичних наук, проф. Роман Офіцинський. Рецензентами книги значаться відомі ужгородські історики, доктори історичних наук, професори – Дмитро Данилюк та Неля Жулканич.

Опрацьований матеріал автор розподілив у восьми розділах, застосувавши проблемний підхід. У першому розділі проаналізовано джерельно-історіографічну базу та методологію дослідження. Документальна база монографічного видання доцента В. Міщанина є досить широкою. Він проаналізував та ввів до наукового обігу досі невідомі джерела цілого ряду архівних установ Національного архіву Чеської республіки (м. Прага), Центрального державного архіву вищих органів влади (м. Київ), Центрального державного архіву громадських об'єднань (м. Київ), Архіву Управління Служби Безпеки в Закарпатській області (м. Ужгород), Державного архіву Закарпатської області (м. Ужгород), Закарпатського краєзнавчого музею імені Тиводара Легоцького (м. Ужгород). Загалом список неопублікованих джерел містить 789 позицій. Наприкінці книги подано 35 раніше не відомих документів. Монографію б значно збагатили документи із російських архів, які, на жаль, залишаються для українського дослідника недоступними.

У другому розділі «Визволення і воз'єднання» Закарпаття» дослідник прослідкував важкі процеси післявоєнної розбудови та встановлення радянської влади в краї. Показано дипломатичну боротьбу урядів СРСР та Чехословаччини щодо закарпатського

питання, з'ясовано роль у цьому процесі окремих особистостей. Розділ третій «Превентивна радянська Закарпатської України» показує якими методами відбувалося формування основ тоталітарної економіки, як проводилася освітня реформа, впроваджувалася радянська символіка та система влади. Значну увагу приділено репресіям за національною та релігійною ознакою. У четвертому розділі «Політична ситуація в Закарпатській області» дослідник з'ясував особливості адміністративних та ідеологічних заходів у новоствореній області, показав хід і наслідки виборчих кампаній 1946 і 1947 рр. та регіональної кадрової політики. Економічним перетворенням, реалізації індустріалізації та колективізації, присвячено п'ятий розділ книги. За словами В. Міщанина, колективізація в Закарпатті проходила поетапно, протягом 1946-1950 рр. долаючи опір селян. Привабливість радянського устрою намагалася показати за допомогою індустріалізації. Станом на 1950 р. в області вже діяло 336 промислових підприємств (напротивагу 58 у 1944 р.). Незважаючи на явні здобутки, індустріалізація Закарпатської області розвивалася за єдиним радянським стандартом: директивне управління, п'ятирічне планування, соціалістичне змагання і т.д.

У шостому розділі «Культурна революція» закарпатський варіант» ужгородський історик розкрив проблему формування радянської освіти та культури, створення відповідної мережі та запровадження ідеологічного контролю за творчою інтелектуальною. У сфері освіти і культури зміни були грандіозними, було відкрито значну кількість початкових і середніх шкіл, училищ, технікумів, перший в історії краю університет. Розглядаючи у цьому розділі соціальну динаміку в 1946-1950 рр. автор торкнувся болючого питання конфесійного переліку та політики влади щодо релігійних конфесій. На основі документів колишніх спецфондів було прослідковано особливості релігійних репресій проти греко-католицької церкви, в т.ч. ліквідації її єпископа Т. Ромжі та відправлення у табори більше сотні священників. Після усунення греко-католиків радянська влада взялася й за інші конфесії. Дослідник наводить цілий ряд прикладів, коли місцеві комуністи та радянські чиновники порушували конституційне право громадян

на вільне сповідання релігії. Руйнувалися хрести, закривалися храми, священиків виселяли із церковних фар. На початку 1950 років почалася ліквідація православних монастирів, антирадянськи налаштовані священики та ченці також опинилися в таборах. Подібна доля спіткали і представників римо-католицької та різних протестантських церков.

Населення не могло стерпіти тиск та репресії та вдавалося до опору. У восьмому розділі монографії розкрито хід національно-визвольного руху в області та охарактеризовано методи боротьби з владою. За підрахунками В. Міщанина, в краї діяло близько 30 підпільних організацій, які досить швидко викривалися співробітниками державної безпеки. Проти загонів УПА проводилися різні операції, внаслідок чого чимало бійців було ліквідовано або заарештовано. На основі архівних документів у праці прослідковано вияви антирадянських настроїв населення, рядових колгоспників, вчителів, робітників. Масовий супротив під час колективізації виявлявся насамперед у «бабських бунтах» – зазначає автор, які виливалися у відкритих антиколгоспних виступах і заворушеннях. Окремо В. Міщанина зацікавило питання відлуння радянізації у народній пам'яті закарпатців у наш час. Із залученням матеріалів етнографічної практики студентів історичного факультету 2015-2017 рр., історик висвітлив основні аспекти даної проблематики. Він прийшов до висновку, що історична пам'ять зберегла ключові моменти повоєнної історії Закарпаття. Особливо респондентам запам'яталася колективізація, репресії проти церкви, освітні та культурні перетворення.

Викладений матеріал добре унаочнюють понад 200 ілюстрацій, які доц. В. Міщанин виявив у державних та приватних архівах, рідкісних періодичних виданнях тощо. Наприкінці книги подано список скорочень, що полегшує сприйняття і розуміння тексту читачем. Було б доцільно, як на нашу думку, підготувати географічний та іменний покажчик, чи, навіть, невеличкий біографічний довідник про діячів, які згадані у тексті. Книга видана досить обмеженим тиражем – 300 примірників, що перетворює її в бібліографічну рідкість. Окремо хочемо відзначити поліграфічну якість видання.